

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Femicide als strafrechtelijk fenomeen: een juridische oplossing voor een cultureel probleem?

Samadi, M.

Citation

Samadi, M. (2025). Femicide als strafrechtelijk fenomeen: een juridische oplossing voor een cultureel probleem? *Justitiële Verkenningen*, 51(3 - Femicide in perspectief), 38-54. doi:10.5553/JV/016758502025051003003

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4283516>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Femicide als strafrechtelijk fenomeen: een juridische oplossing voor een cultureel probleem?

*Mojan Samadi**

Sinds de inwerkingtreding van het Verdrag van Istanbul in 2016¹ is er gestaag meer maatschappelijke, politieke en ook juridische aandacht gekomen voor gendergerelateerd geweld tegen vrouwen. Dat geldt ook voor het fenomeen femicide als onderdeel van gendergerelateerd geweld, dat veelal wordt gedefinieerd als het opzettelijk doden van vrouwen (of meisjes) vanwege hun gender.² Hoewel het in het maatschappelijke debat doorgaans intuïtief duidelijk is wat bedoeld wordt met deze term, is het juridische gebruik ervan minder vanzelfsprekend. Dat komt doordat de algemene definitie die hieraan wordt verbonden breed en vaag is; zo is het de vraag wanneer een vrouw wordt gedood *vanwege* haar gender. Gaat het om de objectieve omstandigheden waaronder dat gebeurt, of is vereist dat er zowel opzet op de dood van het vrouwelijk slachtoffer is als opzet op het doden van het slachtoffer *omdat* ze een vrouw is (dus een zeker misogyn motief)? Dat tweede levert een complex en moeilijk bewijsbaar strafbaar feit op. De algemene definitie van femicide levert dan ook niet direct een uniforme en scherpomlijnde juridische definitie op.

Wie de achtergrond van de term femicide kent, zal zich niet verbazen over het gebrek aan juridische eenduidigheid van de term. Het initiële gebruik van het woord femicide vindt zijn oorsprong in de feminis-

* Mr. dr. M. Samadi is als universitair docent straf- en strafprocesrecht verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden.

1 Het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (Istanbul 2011), *Trb.* 2015, 197.

2 Gender of geslacht refereert naar de genderidentiteit waarmee een persoon zich vereenzelvigd, ongeacht of deze persoon geboren is als vrouw of man. Het gaat mij aldus niet om biologisch aangeboren sekse, maar om gender als sociaal construct. Ondanks het bestaan van het transexclusieve feminisme is deze lezing in lijn met hoe in het gros van de feministische literatuur alsmede internationale mensenrechtenverdragen deze woorden gebezigd worden.

tisch-sociologische literatuur (Radford & Russell 1992, p. xiv) en moet worden begrepen in de feministische traditie van *the politics of naming* (Kelly e.a. 1996). De term legt de nadruk op het genderelement van dit type geweld: femicide is afgeleid van het Latijnse *femina* (vrouw) en *caedere* (doden) en is daarmee de *gendered* tegenhanger van het 'genderneutrale' *homicide*. Door het benadrukken van gender brengt de term tot uitdrukking dat (dodelijk) geweld tegen vrouwen veelal in een andere context plaatsvindt dan geweld tegen mannen, bijvoorbeeld intiem partnergeweld of seksueel geweld. Het gaat om geweld waarvan vrouwen disproportioneel vaak het slachtoffer zijn en dat zijn oorsprong (mede) vindt in de historische, en mondiaal gezien nog steeds wijdverbreide, opvattingen over de ondergeschikte positie van de vrouw (Boerefijn & Loenen 2009, p. 14). Zo bezien staat femicide niet op zichzelf, maar is zij verwant aan meer routinematige of alledaagse vormen van mannelijk geweld tegen vrouwen, zoals (seksuele) intimidatie, aanranding en verkrachting (Radford & Russell 1992, p. xiii). Deze maatschappijkritische achtergrond zoekt de oorzaak van dit geweld in de eerste plaats in de ongelijke gendermachtverdeling – in plaats van in de kenmerken en bedoelingen van de individuele dader – en ziet de straffeloosheid die vaak gepaard gaat met gendergerelateerd geweld als een katalysator voor de ernst en prevalentie ervan (Corradi e.a. 2016).

Ondanks de sociologische herkomst wordt femicide in toenemende mate gebruikt in juridische zin. In de afgelopen jaren zijn er zowel vanuit de Raad van Europa als vanuit de Europese Unie steeds meer verplichtingen in het leven geroepen om effectief op te treden tegen gendergerelateerd geweld tegen vrouwen en partnergeweld in het bijzonder. Dat roept de vraag op welke rol het recht, en meer in het bijzonder het strafrecht, te vervullen heeft hierin. Hoewel het hier aanvankelijk dus niet gaat om een juridische term, heeft de politieke aandacht voor femicide er wel toe geleid dat dit fenomeen een zekere relevantie heeft gekregen in het strafrecht van verschillende landen, bijvoorbeeld als aparte strafbaarstelling, strafverzwarende omstandigheid of als een beleidsrelevant gegeven. Zoals zal blijken, is dat altijd gepaard gegaan met een nadere definiëring van de term in wet- en regelgeving.

In deze bijdrage ga ik in op de vraag welke meerwaarde het gebruik van deze term heeft in het strafrecht. Daarbij beperk ik mij tot femicide in de zin van (ex-)partnerdoding omdat die term in het Neder-

landse juridische debat vooralsnog louter in die zin wordt gebruikt. Ik bespreek eerst in zeven mijlslaarzen de ontwikkelingen die in Latijns-Amerikaanse landen hebben geleid tot strafbaarstelling van femicide. Hoewel het juridische debat over femicide in Europa relatief jong is, wordt in Latijns-Amerikaanse landen dit debat al meer dan twee decennia gevoerd.³ Die langere ervaring brengt mee dat ontwikkelingen duidelijker zichtbaar zijn en beter kunnen worden geduid. Aan de hand van deze ontwikkelingen, in het bijzonder die omtrent de omgang met dodelijk intiem partnergeweld in de strafrechtspraak, bespreek ik de transformatieve kracht van de term femicide. Vervolgens ga ik in op de Nederlandse context, waarin weliswaar nog geen sprake is van een strafbaarstelling, maar mede door de beleidsmatige aandacht voor femicide al wel enige veranderingen zichtbaar zijn in zowel de rechtspraak als de ketenbrede aanpak van partnergeweld. Ik sluit af met enkele bespiegelingen over wat we moeten en kunnen verwachten van het strafrecht in de aanpak van femicide.

De eerste strafbaarstellingen van femicide

Sinds de introductie van de term femicide in de jaren zeventig door Russell en haar latere conceptualisatie van de term is er zowel in de academische literatuur als in de (internationale) politiek aandacht voor dit fenomeen. De politisering en juridisering van gendergerelateerd geweld tegen vrouwen door de feministische beweging heeft sindsdien geleid tot een aantal internationale instrumenten en verdragen die staten verplichten tot een effectieve aanpak van dit geweld (Römkens 2016). In 1979 werd het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (ook bekend als het VN-Vrouwenverdrag dan wel CEDAW) aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Dit verdrag stelt zich (deels) ten doel discriminatie tegen vrouwen te elimineren. Hoewel het VN-Vrou-

3 Geweld tegen vrouwen is in Latijns-Amerika wijdverbreid en veelvoorkomend, net als in de rest van de wereld. Waarom juist Latijns-Amerika hierin een voortrekkersrol heeft, is echter niet eenvoudig te beantwoorden. Het gaat om een combinatie van factoren en gebeurtenissen, zoals de niet-aflatende inzet van grassrootsbewegingen en activistische vrouwenrechtenorganisaties als reactie op een aantal heftige geweldsuitbarstingen, de rijke academische feministische cultuur, politiek momentum en de invloed van het regionale mensenrechtenhof (zie hierover uitgebreid het themanummer 'Gender violence and feminist resistance in Latin America' van de *International Feminist Journal of Politics* (2022, afl. 1)).

wenverdrag een belangrijke mijlpaal is in de bestrijding van seksueel geweld, wordt daarin niet expliciet op gendergerelateerd geweld ingegaan (Pitcher & Samadi 2021). Dat deed de CEDAW-commissie pas expliciet in de jaren negentig,⁴ door gendergerelateerd geweld tegen vrouwen te koppelen aan discriminatie van vrouwen. Ook op regionaal niveau kwamen mensenrechteninstrumenten tot stand ter bestrijding van gendergerelateerd geweld. Voor de Europese context zijn met name de aanbevelingen van het Ministerscomité van de Raad van Europa noemenswaardig, waarmee de eerste contouren zijn gevormd voor het in 2011 ondertekende Verdrag van Istanbul.⁵ Hoewel het Verdrag van Istanbul (terecht) als een krachtig instrument wordt gezien voor de effectuering van vrouwenrechten, was het zeker niet de eerste in zijn soort. De hierboven genoemde ontwikkeling had al in 1994 geleid tot de Conventie van Belém do Pará van de Organisatie van Amerikaanse Staten.⁶ Deze conventie is het eerste juridisch bindende verdrag dat geweld tegen vrouwen erkent als een schending van mensenrechten en lidstaten verplicht om passende maatregelen te nemen 'om geweld tegen vrouwen te voorkomen, te bestraffen en uit te bannen', inclusief het nemen van wetgevende maatregelen van strafrechtelijke aard.⁷ De verplichtingen uit de Conventie van Belém do Pará en de interpretatie ervan door het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens⁸ hebben vanaf de jaren nul in nagenoeg alle Latijns-Amerikaanse landen geleid tot specifieke strafbaarstellingen van femi(ni)cide⁹ (Mobayed Vega 2023).

Bij het formuleren van die strafbaarstellingen is weliswaar geleund op de sociologische kennis die ten grondslag lag aan de introductie van

4 General Recommendation No. 19, Violence Against Women, aangenomen door het CEDAW Committee op 30 januari 1992, onder 24.

5 Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence, aangenomen door het Ministerscomité van de Raad van Europa op 30 april 2002, onder 34 en 35.

6 Inter-Amerikaans Verdrag Inzake de Preventie, Bestrafing en Uitbanning van Geweld tegen Vrouwen.

7 Art. 7 Conventie van Belém do Pará.

8 In het bijzonder: IACHR 25 november 2006, Serie C. nr. 160 (*Miguel Castro Castro t. Peru*); IACHR 24 november 2009, Serie C. nr. 211 (*De la Masacre de las dos Erres t. Guatemala*); IACHR 31 augustus 2010, Serie C. nr. 216 (*Rosendo Cantú e.a. t. Mexico*).

9 In de Latijns-Amerikaanse landen wordt doorgaans de term *feminicidio* (in plaats van *femicidio*) gebruikt. Dat heeft enerzijds een taalkundige verklaring: *femicidio* kan taalkundig immers ook simpelweg verwijzen naar het doden van een vrouw (zonder de connotatie van gendergerelateerd doden). Anderzijds komt het voort uit een kritisch dekoloniaal perspectief: met het gebruik van deze 'nieuwe' term wordt verwezen naar de aanzienlijke intellectuele bijdrage die het 'mondiale Zuiden' heeft geleverd aan de conceptualisering van deze term (zie uitgebreid Brunke 2024).

de term *femicide*, maar de generieke definitie is niet klakkeloos overgenomen. Die brede sociologische definitie heeft namelijk geen directe juridische betekenis. Om te bepalen wat gendergerelateerd doden precies inhoudt, is het namelijk noodzakelijk om acht te slaan op de specifieke maatschappelijke context waarin geweld tegen vrouwen veelvoorkomend is (UNODC 2019, p. 8). Bepaalde gedragingen gelden wereldwijd als gendergerelateerd geweld (en dus ook *femicide* als ze de dood ten gevolg hebben), zoals partnergeweld, seksueel geweld, genitale verminking, zuuraanvallen en bruidsschatgeweld (*dowry violence*). Maar niet al deze gedragingen komen in dezelfde mate voor in alle landen. Zo komt bruidsschatgeweld veel voor in India (en enkele buurlanden), maar elders in de wereld is dat een veel minder voorkomende vorm van geweld tegen vrouwen. Een (wereldwijde) uniforme juridische definitie van *femicide* is dan ook niet zinvol, omdat ondanks bepaalde gemeenschappelijkheden gendergerelateerd geweld tegen vrouwen van land tot land kan verschillen. Een strafbaarstelling van *femicide* dient acht te slaan op die specifieke maatschappelijke en culturele context van geweld tegen vrouwen. De strafbaarstellingen in de verschillende Latijns-Amerikaanse landen zijn dan ook niet uniform. Zo spitst de strafbaarstelling van *femicide* in Costa Rica (het eerste land met een dergelijke bijzondere strafbaarstelling) zich toe op (ex-)partnerdoding vanwege de veelvoorkomendheid ervan in dat land (Sagot & Cabañas 2010). Terwijl in landen als Mexico, Guatemala en Nicaragua de strafbaarstelling breder is en verschillende typen *femicide* omvat, zoals *femicide* in de context van seksueel geweld of in de context van gedwongen verdwijning/ontvoering (wat juist een groot probleem in die landen is).¹⁰ De specifieke maatschappelijke, culturele en politieke context waarbinnen (dodelijk) gendergerelateerd geweld plaatsvindt, is bepalend geweest voor de vormgeving van die strafbaarstellingen (Samadi 2024).

Ondanks de verschillen in wetgeving zijn er ook gemene delers aan te wijzen. In de eerste plaats is er een algemene doelstelling van de onderscheidenlijke strafbaarstellingen. De wetswijzigingen werden noodzakelijk geacht om dit geweld zichtbaar te maken (niet alleen door opsporing en vervolging, maar ook door in te zetten op verzameling van data), de ernst ervan juridisch te erkennen en een adequate en rechtvaardige strafrechtelijke reactie mogelijk te maken (Pasinato &

10 Latin American Model Protocol for the investigation of gender-related killings of women (*femicide/feminicide*), OHCHR/UN Women 2015, Annex 1, p. 147.

Pierobom de Ávila 2023). Mensenrechteninstanties wezen al lange tijd op het gebrek aan een justitieel antwoord op gendergerelateerd doden van vrouwen vanwege het gebrek aan toegang tot het rechtssysteem en gendervooroordelen in de gehele juridische procedure. Dat brengt mij bij de tweede gemene deler, de omgang in de strafrechtspleging met femicide in de zin van (ex-)partnerdoding. In dit verband was het gebruik van het crime passionnel-narratief¹¹ zeer problematisch, zoals ook wordt onderstreept door het monitoringsorgaan van de Conventie van Belém do Pará:

‘[M]ost femicides go unpunished as a result, among other things, of women’s limited access to justice and of gender bias during judicial proceedings and police and investigative work. Cases are either closed because of an alleged lack of evidence or punished as simple homicide with lesser penalties, in which the extenuating circumstances of “crime of passion” is frequently cited to diminish the perpetrator’s responsibility.’ (MESECVI 2008, p. 6)

Dit zogenoemde crime passionnel-verweer in zaken van partnerdoding was illustratief voor de milde omgang met (en brede acceptatie van) gendergerelateerd geweld tegen vrouwen. In veel Latijns-Amerikaanse landen heeft het strafrecht lange tijd ruimte geboden voor dit type verweren, gebaseerd op een rechtvaardiging voor handelen uit emotie, temperament of ter bescherming van de persoonlijke eer (*defensa del honor*).¹² Zo kende het oude Colombiaanse Wetboek van Strafrecht zelfs een volledige rechtvaardiging voor het doden van een overspelige vrouw (Benavides Vanegas 2015), terwijl landen als Argentinië, Uruguay en Brazilië het crime passionnel-verweer als een (wettelijke) strafverzachtende omstandigheid aanmerkten (Brunke 2024; Zanotta Machado 2019). In de literatuur zijn verscheidene verklaringen gegeven voor de oorsprong van deze juridische verankering van ‘passie’, variërend van koloniale afkomst van deze juridische traditie tot het Latijns-Amerikaanse perspectief op temperament als een masculiene deugd (Brunke 2024, p. 1320). Duidelijk is in ieder geval dat traditionele gendernormen een belangrijke rechtvaardiging vorm(d)en

11 Ik gebruik hier telkens het Franse ‘crime passionnel’ omdat die term in Nederland bekend is, uiteraard is de Spaanse term anders, te weten: *crimen pasional*.

12 Overigens zijn dergelijke misogynie bepalingen ook te vinden in Europese strafwetten, zie bijvoorbeeld de tot 1975 geldende crime passionnel-bepaling van het Franse Code pénal (art. 324).

voor dit type verweren: de mannelijke dader is het slachtoffer van *zijn* overspelige vrouw. Dat is een narratief dat geworteld is in patriarchale normen over huwelijk, vrouwelijk gedrag en de vrouw als bezit van de man. Die stelling wordt ondersteund door Argentijns en Uruguayaans rechtspraakonderzoek naar de wijze waarop het crime passionnel-verweer in de praktijk werd toegepast. Hoewel mannelijke en vrouwelijke daders een beroep konden doen op dit verweer, werd het overspel van de man als minder ernstig gezien en daarmee de emotionele daad van de vrouwelijke dader als minder gerechtvaardigd (Ruggiero 2001, p. 216). Ondanks het ‘genderneutrale’ karakter van de rechtsregel was het aldus vooral bestemd voor de mannelijke dader, waarmee de toepassing van het verweer de facto neerkwam op het vergoelijken van mannelijk geweld tegen vrouwen (Brunke 2024, p. 1321).

Om die reden adviseerde MESECVI (het monitoringsmechanisme van de Conventie van Belém do Pará) om het crime passionnel-verweer niet langer te accepteren als een mitigerende grond bij vrouwenmoord (MESECVI 2008, p. 2). Dat heeft tot effectieve aanpassingen van de wet en de strafrechtspraktijk geleid in de verschillende landen.¹³ Sinds de wetswijziging hebben rechtbanken in Argentinië consistent geweigerd een dergelijk verweer nog te honoreren (Brunke 2024, p. 1329-1330). In Colombia was het effect zelfs zichtbaar in de aanloop naar de wetswijziging toe (Benavides Vanegas 2015). In de geruchtmakende zaak tegen Jesús Ortiz Ramírez wegens het doden van zijn partner had de verdediging bij het hof succesvol aangevoerd dat het hier ging om een crime passionnel, waardoor de verdachte een lagere straf opgelegd kreeg. In maart 2015 – enkele maanden voor de inwerkingtreding van een expliciete strafbaarstelling van femicide – zette de Colombiaanse Hoge Raad een streep door het oordeel van het hof. Met een verwijzing naar de Conventie van Belém do Pará en wijzend op de seksistische oorsprong van het crime passionnel-verweer oordeelde de Hoge Raad dergelijke verweren ontoelaatbaar in femicidezaken.¹⁴

De introductie van femicide als bijzondere strafbaarstelling heeft in Latijns-Amerikaanse landen (onder andere) een belangrijke transformatieve werking gehad voor het narratief bij partnerdodingen: het doden van een vrouwelijke partner uit jaloezie is geen uiting van liefde

¹³ Uruguay en Brazilië kenden als enige landen een wettelijke grond voor strafmitigatie in dergelijke gevallen (Pierobom de Ávila 2018); in de overige landen was het een gegroeide praktijk in de rechtspraak.

¹⁴ Corte Suprema de Justicia Colombia 4 maart 2015, 41457, te raadplegen via: <https://vlex.com.co/vid/560361826>.

en passie maar van macht en controle door de man op de vrouw als zijn bezit. Het narratief dat gepaard ging met het crime passionnel-verweer minimaliseerde de ernst van dit geweld en leidde tot straffeloosheid. De juridische verankering van femicide is daarmee een belangrijke stap geweest in een rechtvaardiger strafrecht en een betere overheidsreactie op vrouwenmoord in Latijns-Amerika. Tegelijkertijd is het probleem daarmee uiteraard niet opgelost (Pasinato & Pierobom de Ávila 2023). Dat komt enerzijds doordat gendervooroordelen die de juridische reactie op dit type geweld bepalen diepgeworteld en hardnekkig zijn; verandering vergt aldus tijd. En anderzijds zijn er zowel institutionele tekortkomingen (zoals capaciteitstekort voor een adequate strafrechtelijke reactie of andere problemen die de effectiviteit van het rechtssysteem raken, zoals corruptie) als meer culturele en maatschappelijke oorzaken (zoals genderongelijkheid, armoede en toegenomen vuurwapen- en drugsgeweld).

Femicide in de Nederlandse strafrechtspleging

De Nederlandse context van gendergerelateerd geweld tegen vrouwen is uiteraard een andere dan die in Latijns-Amerikaanse landen. Het Nederlandse femicidedebat concentreert zich vooral op een specifieke vorm van femicide, te weten (ex-)partnerdodingen. Het probleemstuk van crime passionnel-verweren wordt weliswaar niet nadrukkelijk aangehaald in de juridische discussie (althans niet in de rechtspraak;¹⁵ Lissenberg 1997), maar er zijn wel parallellen te zien met de Latijns-Amerikaanse landen zoals hierboven besproken. Ook in Nederland was en is er een zekere blinde vlek ten aanzien van de ernst en omvang van intiem partnergeweld (zie recent nog Lünemann 2025), waarbij het uit het civiele recht afkomstige frame van ‘vechtscheiding’ een belangrijke rol toekomt. Dat frame geeft voeding aan het adagium ‘waar twee vechten, hebben er twee schuld’, waardoor de asymmetrie in de geweldspleging (doorgaans van de mannelijke partner richting de vrouw) uit beeld raakt.

15 Dat wil niet zeggen dat het narratief niet leeft. Op rechtspraak.nl zijn er, vooral in rechtspraak van langer dan tien jaar geleden, sporadisch verwijzingen te vinden naar crime passionnel, zie bijv. Hof 's-Gravenhage 21 december 2004, ECLI:NL:GHSGR:2004:AS4609 en Rb. Zutphen 21 februari 2012, ECLI:NL:RBZUT:2012:BV6342.

Ook de strafrechtelijke reactie is omringd met problemen: zo is de aangiftebereidheid van dit type geweld laag en wanneer aangifte gedaan wordt, is de reactie niet altijd adequaat en schiet de samenwerking tussen de verschillende instanties tekort (NIHR 2024). Wat dat laatste betreft is de zaak van de 16-jarige Hümeyra, die in december 2018 op haar middelbare school werd doodgeschoten door haar ex-vriend, illustratief. In de maanden voorafgaand aan deze gebeurtenis had ze (tevergeefs) meermaals aan de bel getrokken bij verschillende instanties vanwege ernstige bedreigingen die haar ex-vriend had geuit. De Inspectie Justitie en Veiligheid (Inspectie JenV) concludeerde in 2019 dat politie, Openbaar Ministerie (OM), Veilig Thuis en Veiligheidshuis ernstig waren tekortgeschoten in de bescherming van Hümeyra (zie Inspectie JenV 2019). Deze casus zette het belang van een integrale aanpak bij geweld in intieme relaties politiek op de kaart. Daarnaast is de indruk dat de ernst van het geweld ook in de rechtszaal onderbelicht is: zo wordt bij partnerdoding vaak vervolgd en veroordeeld ter zake van doodslag (art. 287 van het Wetboek van Strafrecht (Sr)) in plaats van het zwaardere misdrijf moord (art. 289 Sr), omdat voor laatstgenoemde bewijs nodig is voor voorbedachte raad. Voor voorbedachte raad moet komen vast te staan dat de verdachte ‘zich gedurende enige tijd heeft kunnen beraden op het te nemen of het genomen besluit en dat hij niet heeft gehandeld in een ogenblikkelijke gemoedsopwelling’.¹⁶ Tot slot wordt ten behoeve van de politieke en maatschappelijke erkenning van dit geweld ook gewezen op het problematische taalgebruik rondom dit geweld, zoals familiedrama (vaak in de media) of het vechtscheidingsframe (in het civiele recht). Zo wees Kamerlid Mutluer erop dat het gebruik van termen als ‘conflict in de relationele sfeer’ verhullend werkt, terwijl met het gebruik van het woord femicide wordt erkend dat het hier gaat om ‘een genderspecifiek misdrijf met eigen kenmerken waar een aparte aanpak bij nodig is’.¹⁷

Deze knelpunten hebben de afgelopen jaren geleid tot een politiek debat, dat zich grofweg op twee pijlers richt die, hoewel nauw verwant aan elkaar, wel ieder afzonderlijke implicaties hebben voor de wet en het beleid omtrent femicide. De eerste pijler betreft de discussie over de noodzaak om femicide als afzonderlijk delict op te nemen in het

16 HR 15 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:963, *NJ* 2014/156, m.nt. B.F. Keulen.

17 *Kamerstukken II* 2023/24, 28345, nr. 270, p. 5-6.

Wetboek van Strafrecht.¹⁸ De voormalige Minister voor Rechtsbescherming heeft in het hierboven aangehaalde commissiedebat het standpunt ingenomen dat femicide al strafbaar is onder de huidige wetgeving (te weten onder de generieke bepalingen voor ‘moord’ en ‘doodslag’, respectievelijk art. 289 en 287 Sr). De bestaande wetgeving zou volgens de minister (in ieder geval op papier) voldoende ruimte bieden voor de rechter om femicide effectief aan te pakken.¹⁹ Het probleem zou dan ook met name liggen in de handhaving van die wetten. Parallel aan (en deels vervlochten met) de discussie over de strafbaarstelling is er daarom vooral in beleidsmatige zin aandacht voor femicide. Hierbij wordt het belang benadrukt van een integrale aanpak van femicide (in de zin van partnerdoding) met betrokkenheid van alle relevante instanties.²⁰ Zo werd op 7 juni 2024 het plan van aanpak ‘Stop Femicide!’ gepresenteerd door het kabinet (Rijksoverheid 2024). Dit plan benadrukt de noodzaak van een gecoördineerde aanpak van femicide in Nederland, gericht op betere bescherming van vrouwen, preventie van geweld en versterking van de samenwerking tussen verschillende instanties. Het pleit voor meer bewustwording over de voorfasen van femicide, daarbij verwijzend naar criminologisch onderzoek dat erop wijst dat dodelijk intiem partnergeweld volgens een tamelijk voorspelbaar patroon verloopt, dat zich kenmerkt door een dader met een gewelddadig relatieverleden en een controledwang jegens de partner (o.a. Monckton Smith 2020).²¹ Het plan pleit voorts voor een geïntegreerde strategie om femicide effectief te voorkomen (op basis van herkenning van die voorfasen) en te bestrijden en tot slot ook voor betere wetgeving.²² Wat dit laatste punt betreft heeft de voormalige Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid in oktober 2024 toegezegd om psychisch geweld (een belangrijk waarschuwingssignaal van femicide) strafbaar te stellen.²³ Deze strafbaarstelling zou instrumenteel kunnen zijn voor de preventie van dodelijk (ex-)partnergeweld, omdat onderzoek heeft uitgewezen dat psychisch geweld (in de

18 Die discussie wordt voorsnog in de politiek gevoerd, met name Mutluer heeft zich hiervoor hardgemaakt (zie *Kamerstukken II* 2024/25, 36658, nr. 3 (Initiatiefnota van het lid Mutluer over femicide – erkenning en aanpak van gendergerelateerd dodelijk geweld)). In de strafrechtswetenschap wordt hier slechts zijdelings aan gerefereerd, maar is er nog geen debat over de vraag naar strafbaarstelling (zie Hellemons e.a. 2024).

19 *Kamerstukken II* 2023/24, 28345, nr. 270, p. 5-6.

20 *Kamerstukken II* 2023/24, 28345, nr. 271.

21 Zie de bijdrage van Lünemann in dit themanummer.

22 Zie de bijdrage van Alberts en Althoff in dit themanummer.

23 *Kamerstukken II* 2023/24, 34843, nr. 115, p. 19-20.

zin van dwingende controle) een belangrijke voorspeller is van dodelijk geweld (Monckton Smith 2020; Viñas-Racionero e.a. 2025). Sinds 2023 gebruikt ook het OM de term *femicide* in zaken van ernstig (ex-)partnergeweld (ook nadrukkelijk in het requisitoir) (Rijksoverheid 2024, p. 19), waarbij het eveneens verwijst naar de voorfasen (of rode vlaggen) van *femicide*.²⁴ Daarmee beoogt het enerzijds bewustwording bij zowel het brede publiek (via de media) als de justitiële overheid (door middel van interne overleggen tussen de coördinerend officieren van justitie huiselijk geweld, maar bijvoorbeeld ook door aandacht te besteden aan *femicide* in de opleiding) te creëren over de dynamiek bij dit type geweld. En anderzijds beoogt het hiermee het belang te benadrukken van een vroegtijdige en intensieve samenwerking tussen het OM, politie, reclasseringsorganisaties en Veilig Thuis (en in voorkomende gevallen de Raad voor de Kinderbescherming) (Samadi 2024, p. 123-125). Voor het OM is een belangrijke implicatie van dit beleid (o.a.) voorts dat in huiselijk-geweldzaken in beginsel gedagvaard wordt, ook wanneer het slachtoffer geen aangifte doet of deze later wil intrekken (overigens is dat niet meer dan een mensenrechtelijke verplichting; Gijselaar & Samadi 2024, p. 179-180).²⁵ Hoewel er aldus (nog) geen expliciete strafbaarstelling van *femicide* bestaat in de Nederlandse wet, is het interessant dat de bewustwording rondom dit thema ook in de rechtspraak tot zekere subtiele veranderingen heeft geleid. Dat is in de eerste plaats zichtbaar doordat in de rechtspraak (in alle rechtsgebieden) steeds vaker expliciet wordt verwezen naar '*femicide*'. Wie op *femicide* zoekt op rechtspraak.nl ziet dat er in totaal in 24 uitspraken expliciet verwezen wordt naar deze term, waarvan 23 sinds 2023.²⁶ Sinds 2024 wordt in het bestuursrecht de term gebezigd vanwege een arrest van het Hof van Justitie van de EU,²⁷ waarin vrouwen die in het land van herkomst gendergerelateerd geweld (waaronder ook *femicide*) vrezen, een aanspraak kunnen maken op vluchtelingenbescherming.²⁸ In het civiele recht wordt de

24 De term *femicide* komt sinds 2022 ook voor in de Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling (2022A001), maar daarin wordt niet expliciet ingegaan op de inhoud ervan.

25 Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling (2022A001).

26 Er is één uitzondering, namelijk een aanvraag voor een herziening ten nadele bij de Hoge Raad waarbij in het deskundigenrapport de term wordt gebezigd (HR 3 oktober 2017, ECLI:NL:HR:2017:2537).

27 HvJ EU 16 januari 2024, ECLI:EU:C:2024:47, m.nt. P.R. Rodrigues (*Intervyuirasht organ na DAB pri MS (Femmes victimes de violences domestiques)*).

28 Zie bijv. Rb. Den Haag 29 november 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:20633 en Rb. Den Haag 14 april 2025, ECLI:NL:RBDHA:2025:7274.

term gebezigd (doorgaans door de eiser dan wel een hulpverleningsinstantie) in relatie tot echtscheidingen, omgangsregelingen en het verkrijgen van contact- en straatverboden.²⁹ Het meest relevant voor de huidige discussie is de strafrechtspraak. Sinds 2023 verwijzen uitspraken in toenemende mate naar femicide. Al met al gaat het om 12 gepubliceerde uitspraken en in al die zaken betreft het (ex-)partnergeweld, al dan niet met een dodelijke afloop.

Met name in de recentere uitspraken (uit 2024 en 2025) gebruikt de rechtbank de 'kwalificatie' femicide om de ernst en aard van het geweld te benadrukken, waarbij tevens wordt gewezen op het maatschappelijke belang inzake een adequate justitiële reactie op femicide.³⁰ Opvallend is ook dat de rechtbank nadrukkelijk stilstaat bij de relationele dynamieken en machts- of controlepatronen (zoals stalking en ex-partnergeweld) ter onderbouwing van voorbedachte raad bij moord,³¹ als strafverzwarende omstandigheden,³² of ter onderbouwing van het opleggen van aanvullende beschermingsmaatregelen bij niet-voltooid femicide.³³

Bij het voorgaande past wel een kanttekening: met deze bespreking beoog ik geen compleet beeld te geven van alle recente femicidezaken in de rechtspraak. Weliswaar heb ik gekeken naar alle gepubliceerde zaken waarin een expliciete verwijzing staat naar femicide,³⁴ maar niet alle rechtbanken zullen expliciet verwijzen naar die term, aangezien deze geen officiële juridische status heeft. Te verwachten valt dat er ook meer subtiele veranderingen zullen zijn die in dit onderzoek onderbelicht zijn gebleven, zoals toegenomen aandacht voor de patronen van intiem geweld in het opsporingsonderzoek en dus ook in het strafdossier. Evenwel kan voorzichtig worden geconcludeerd dat

29 Rb. Noord-Holland 14 mei 2025, ECLI:NL:RBNHO:2025:5262; Rb. Rotterdam 10 januari 2025, ECLI:NL:RBROT:2025:2534; Rb. Den Haag 24 maart 2025, ECLI:NL:RBDHA:2025:6572.

30 Rb. Zeeland-West-Brabant 5 juni 2025, ECLI:NL:RBZWB:2025:3503; Rb. Oost-Brabant 21 februari 2025, ECLI:NL:RBOBR:2025:1016; Hof 's-Hertogenbosch 29 juli 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:2444; Rb. Amsterdam 11 maart 2025, ECLI:NL:RBAMS:2025:1526.

31 De rechtbank Rotterdam kwam op basis van die voortekenen wel tot een bewezenverklaring van poging tot moord, zie Rb. Rotterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:5557.

32 Hof 's-Hertogenbosch 29 juli 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:2444; Rb. Zeeland-West-Brabant 6 november 2024, ECLI:NL:RBZWB:2024:7559; Rb. Rotterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:5557.

33 Rb. Amsterdam 4 juni 2025, ECLI:NL:RBAMS:2025:3713; Rb. Amsterdam 11 maart 2025, ECLI:NL:RBAMS:2025:1526.

34 De publicatierichtlijnen van rechtspraak.nl nopen er wel toe dat alle 'femicidezaken' gepubliceerd worden (zie i.h.b. art. 4 lid 2), maar toch leert de praktijk dat de richtlijnen niet altijd worden gevolgd (www.rechtspraak.nl/Uitspraken/Paginas/Selectiecriteria.aspx).

ondanks dat femicide (nog) geen juridische term is, er al een zeker bewustzijn is waar te nemen inzake het patroonmatige aspect van intiem partnergeweld. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat er nadrukkelijk wordt stilgestaan bij patronen van controle, zoals stalking (in plaats van de nadruk te leggen op incidenten van fysiek geweld). Belangrijker nog voor de onderhavige discussie is de aandacht voor de ernst van dit geweld (zowel voor het individu als voor de maatschappij), omdat hiermee het geweld nader zichtbaar wordt gemaakt. Met name de explicitering dat femicide een groot maatschappelijk probleem is, is een duidelijke verandering ten aanzien van eerdere rechtspraak, waarin het vooral ging om het individuele leed dat is veroorzaakt. Ook wordt in de strafmotivering de context van intiem partnergeweld als strafverzwarend aangemerkt, waarbij aandacht bestaat voor het gendergerelateerde aspect van dit misdrijf. Dat geldt in het bijzonder ook bij de oplegging van maatregelen zoals contactverboden ter voorkoming van verder geweld. Dat is een toe te juichen ontwikkeling in het licht van de doelstellingen die ten grondslag liggen aan het gebruik van die term.

Tot besluit: een juridische oplossing voor een cultureel probleem?

In het voorgaande heb ik willen laten zien dat het (juridische) gebruik van de term femicide een zekere meerwaarde kan hebben. Het juridisch benoemen van femicide heeft een symbolische en normerende betekenis; het geeft woorden aan een maatschappelijk fenomeen en maakt het zichtbaar en herkenbaar. In Latijns-Amerikaanse landen heeft dat geleid tot een kanteling van het narratief waarmee intiem partnergeweld werd geduid. Dat heeft dan weer gezorgd voor een grotere zichtbaarheid van gendergeweld, waardoor betere statistieken en sociale bewustwording zijn ontstaan en de implementatie van preventiebeleid is bevorderd (Toledo Vásquez 2023). In Nederland is femicide (nog) geen juridische term en het is bovendien nog te vroeg om de balans op te maken over de effectiviteit van het beleidsmatige gebruik van de term femicide door het OM en de wijze waarop dat doorwerkt in de strafrechtspraktijk (in brede zin). Toch zijn wel enkele positieve effecten zichtbaar. Er is sprake van meer maatschappelijk en justitieel bewustzijn van femicide in de zin van (ex-)partnerdoding, prioritering van de opsporing en vervolging van intiem partnergeweld, nauwere

samenwerking met andere ketenpartners en hulpverleningsinstanties ter voorkoming van femicides en het registreren van data over gendergerelateerd geweld door het OM (Bomers & Teimstra 2024). Het is bovendien goed te beseffen dat een juridische – en dus ook een strafrechtelijke – aanpak van femicide geen vrijblijvendheid is. Het Verdrag van Istanbul schrijft immers tamelijk gedetailleerde verplichtingen voor in dezen (Gijselaar & Samadi 2024; NIHR 2024).

Tegelijkertijd heeft het strafrecht ook aanzienlijke beperkingen; het is een ongeschikt instrument voor het voorkomen of uitroeien van onwenselijk gedrag. Dat geldt temeer nu de analyse bij gendergerelateerd geweld erop neerkomt dat dit geweld zijn oorsprong vindt in maatschappelijke structuren van genderongelijkheid en seksisme. De echte oplossing van het probleem vergt meer, of vooral iets anders, dan een louter punitieve overheidsreactie, te weten een cultuurverandering. Niet voor niks heeft het Verdrag van Istanbul als doelstelling ‘to change the hearts and minds of individuals by calling on all members of society, in particular men and boys, to change their attitudes’. Die verandering is niet alleen een juridische verandering (al is het recht wel een noodzakelijk instrument), maar behelst vooral dat de overheid voldoende middelen beschikbaar stelt voor het creëren van bewustzijn voor dit geweld en de oorzaken ervan. Dat gebeurt door middel van onderwijs over het belang van gendergelijkheid, zowel voor kinderen als voor jongvolwassenen in het beroepsonderwijs voor verschillende beroepsopleidingen, publieke campagnes waarbij aandacht wordt gevraagd voor dit type geweld (en waarbij de man nadrukkelijk wordt aangesproken), mediaregulering (verbod op sexistische uitingen in de media en reclames), en tot slot het versterken van de economische en arbeidspositie van vrouwen. Kortom, het bevorderen van gendergelijkheid. Dat is een kwestie van een lange adem, maar de eerste stappen zijn in ieder geval gezet.

Literatuur

Benavides Vanegas 2015

F.S. Benavides Vanegas, ‘Femicide and criminal law’, *Criterio Juridico Garantista* (8) 2015, afl. 13, p. 66-89.

Boerefijn & Loenen 2009

I. Boerefijn & M.L.P. Loenen, 'Positieve verplichtingen bij vrouwenmishandeling', *NTM/NJCM-bull.* 2009, afl. 7, p. 758-780.

Bomers & Teimstra 2024

L. Bomers & F. Teimstra, 'Openbaar Ministerie scherper op signalen die voorafgaan aan femicide: vaak hetzelfde patroon', *EenVandaag* 3 februari 2024.

Brunke 2024

L.I. Brunke, 'Murder, gender and the law: From crime of passion to femicide', *Crime, Law and Social Change* (82) 2024, afl. 5, p. 1313-1334.

Corradi e.a. 2016

C. Corradi, C. Marcuello-Servós, S. Boira & S. Weil, 'Theories of femicide and their significance for social research', *Current Sociology* (64) 2016, afl. 7, p. 975-995.

Gijselaar & Samadi 2024

E.C. Gijselaar & M. Samadi, 'Van genderneutraliteit naar gendersensitiviteit: de invloed van positieve verplichtingen op de aanpak van gendergerelateerd geweld tegen vrouwen', *Boom Strafblad* 2024, afl. 3, p. 174-188.

Hellemons e.a. 2024

S.V. Hellemons, J.H.L.J. Janssen, E. Omicevic & J.W. Ouwerkerk, 'De strafrechtelijke aanpak van haatmisdrijven en gendergerelateerd geweld: een discussie', *Boom Strafblad* 2024, afl. 3, p. 198-212.

Inspectie JenV 2019

Inspectie JenV (Inspectie Justitie en Veiligheid), *Inspectieonderzoek naar de aanpak van de stalking door Bekir E.*, Den Haag 2019.

Kelly e.a. 1996

L. Kelly, S. Burton & L. Regan, 'Beyond victim or survivor: Sexual violence, identity and feminist theory and practice', in: L. Adkins & V. Merchant (red.), *Sexualizing the social. Power and the organization of sexuality*, Londen: Palgrave Macmillan 1996, p. 77.

Lissenberg 1997

E. Lissenberg, 'Geweld en liefde. Over "crimes passionnels" en partnerdodingen', in: C.W. Maris, E. Lissenberg & D.W.J.M. Pessers (red.), *Recht en liefde*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1997, p. 37-38.

Lünnemann 2025

K.D. Lünnemann, M.K.M. Lünnemann & R. de Paus, *Waar geweld uit beeld raakt. Een verkennend onderzoek naar de zichtbaarheid van huiselijk geweld in het familierecht*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2025.

MESECVI 2008

MESECVI (Follow-up Mechanism to the Belém do Pará Convention), *Declaration on femicide*, 15 augustus 2008, www.oas.org/en/mesecvi/meetingofexperts.asp.

Mobayed Vega 2023

S. Mobayed Vega, 'Femi(ni)cide. A global archeology of knowledge', in: M. Dawson & S. Mobayed Vega (red.), *The Routledge international handbook on femicide and feminicide*, Londen: Routledge 2023, p. 17-28.

Monckton Smith 2020

J. Monckton Smith, 'Intimate partner femicide: Using Foucauldian analysis to track an eight stage progression to homicide', *Violence against Women* (26) 2020, afl. 11, p. 1267-1285.

NIHR 2024

NIHR (Netherlands Institute for Human Rights), *Written contribution to the Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence*, augustus 2024.

Pasinato & Pierobom de Ávila 2023

W. Pasinato & T. Pierobom de Ávila, 'Criminalization of femicide in Latin America: Challenges of legal conceptualization', *Current Sociology* (71) 2023, afl. 1, p. 60-77.

Pierobom de Ávila 2018

T. Pierobom de Ávila, 'The criminalisation of femicide', in: K. Fitz-Gibbon e.a. (red.), *Intimate partner violence, risk and security*, Londen: Routledge 2018, p. 181-198.

Pitcher & Samadi 2021

K.M. Pitcher & M. Samadi, 'De opsporing en vervolging van seksueel geweld door de jaren heen vanuit een genderperspectief', *Boom Strafblad* 2021, afl. 5, p. 178-188.

Radford & Russell 1992

J. Radford & D.E.H. Russell, *Femicide. The politics of woman killing*, New York: Twayne Publishers 1992.

Rijksoverheid 2024

Rijksoverheid, *Stop Femicide! Plan van aanpak om dodelijk geweld tegen vrouwen en meisjes door (ex-)partner of familie te voorkomen*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Ministerie van Justitie en Veiligheid en Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2024, <https://open.overheid.nl/documenten/7428c2b8-01fb-4ff9-99d2-a86b789daf39/file>.

Römkens 2016

R.G. Römkens, 'De invloed van vrouwen- en mensenrechtenbeweging op het debat en de aanpak van gendergerelateerd geweld', *Sociologie* 2016, afl. 3, p. 295-319.

Ruggiero 2001

K. Ruggiero, 'Passion, perversity and the pace of justice in Argentina at the turn of the last century', in: R. Salvatore (red.), *Crime and punishment in Latin American law and society since late colonial times*, Durham: Duke University Press 2001, p. 211-232.

Sagot & Cabañas 2010

M. Sagot & C. Cabañas, 'When violence against women kills. Femicide in Costa Rica, 1990-99', in: R-L. Fregoso & C. Bejarano (red.), *Terrorizing women: Femicide in the Americas*, Durham: Duke University Press 2010, p. 138-156.

Samadi 2024

M. Samadi, 'Femicide of moord? Over het belang van een feministisch perspectief bij gendergerelateerde moorden', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 2024, afl. 3, p. 117-129.

Toledo Vásquez 2023

P. Toledo Vásquez, 'Femicide/ feminicide and legislation', in: M. Dawson & S. Mobayed Vega (red.), *The Routledge international handbook on femicide and feminicide*, Londen: Routledge 2023, p. 411-421.

UNODC 2019

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime), *Global study on homicide: Gender-related killing of women and girls*, Wenen: UNODC 2019.

Viñas-Racionero e.a. 2025

R. Viñas-Racionero e.a., 'Enhancing the assessment of coercive control in Spanish femicide cases: A nationally representative qualitative analysis', *Journal of Family Violence* (40) 2025, afl. 2, p. 237-248.

Zanotta Machado 2019

L. Zanotta Machado, 'Féminicide: nommer pour exister', *Brésil(s)* 2019/16.